

ויתניה משכרת *Withania somnifera* פורחת במעזבות (דצמבר 2017)

כתבה: ערגה אלוני

ויתניה משכרת (*Withania somnifera*) (סולניים), היא שיח ירוק ברוב ימות השנה, בעל שורשים מעמיקים בקרקע, אשר יכול להגיע לגובה של 1.5 מ. ענפיו גמישים וסבוכים ומסתעפים מבסיסם. לגבעולים וליתר חלקי הצמח גוון כסוף הנגרם ע"י כסות שערות דמויות כוכב המצויות על רוב אברי הצמח.

העלים פשוטים, מסורגים, דמויי ביצה אורכם 3-10 ס"מ, נישאים על פטוטרת קצרה. שפת העלה מעט גלונית. צידו העליון של העלה ירוק, צידו התחתון מכסיף. העורקים בולטים בצד התחתון של העלה.

ויתניה משכרת. צילמה: ערנה אלוני ©
מימין - שיח הגדל ברכס הכורכר קרוב לים; משמאל - אברי הצמח מכוסים בשערות דמויות כוכב
להגדלה - לחצו על התמונות

הפרחים דו מיניים, דמויי פעמון, מקובצים בחיק העלים, יושבים, בעלי צבע ירוק-צהוב. אורכם 1.5 ס"מ וקוטר הכותרת כ-6 מ"מ. הגביע פעמוני נפוח, צבעו ירוק כסוף, בעל 5-6 שיניים. עם התפתחות הפרי מתארך הגביע וסוגר על הענבה. הכותרת בסיסה מאוּחה, שיניים הכותרת מתפשקים לצדדים בולטים מתוך הגביע. האבקנים 5, צמודים, קבועים על הכותרת קרוב לבסיס. המאבקים קצרים מהזירים. השחלה עילית בת 2-5 מגורות, עמוד עלי אחד. לאחר האבקה והפריית הפרח מתפתחת ענבה עגולה סגורה בגביע. עם הבשלת הפרי הגביע נפתח ומתוכו בולטת ענבה עגולה אדומה המכילה זרעים רבים קטנים ומחוספסים. הענבה נאכלת ע"י ציפורים והם מפיצי הצמח.

ויתניה משכרת. צילמה: ערנה אלוני ©
מימין - עלים ופרחים בענף צעיר; משמאל - סידור העלים והפרות על הענף
להגדלה - לחצו על התמונות

ויתניה משכרת. צילמה: ערנה אלוני ©

מימין - ענבות בשלות לצד ענבות חבויות בגביע; משמאל - מקבץ ענבות בשלות

להגדלה - לחצו על התמונות

ויתניה משכרת

תפוצתו העולמית של הצמח נרחבת. הוא מצוי באזורים טרופיים בצפון מערב אפריקה, אפגניסטן, ומקסיקו. באירופה בטורקיה, ספרד וכרתים. הוא גדל באזור מזרח הים תיכון: בישראל הריה ועד אירן ועד הים. מצוי גם בנפאל ובסין.

בארץ הוא נפוץ ברוב האזורים מהגליל ועד הערבה במעזבות בבתיהודל מופרעים בצדי דרכים, אשפות, גינות נטושות וגם על רכס הכורכר בחוף הים. הצמח פורח ונפתח השנה בעיקר בחודשים מאי-יוני.

ויתניה משכרת היא צמח מרפא חשוב כבר מימי קדם במצרים ובהודו. ברפואה ההודית, האיורוודה (Ayurveda), נחשבת הויתניה לצמח מהמובילים ומכונה גם הג'ינסינג ההודי. השתמשו בה להכנת תרופות לחוליים שונים, והשימוש התרחב לאזורים אחרים בהם הצמח גדל. ברפואה העממית משמשים השורש העלים והפירות, טריים או מיובשים, או בצורת אבקה, לטיפולים כמו: הרגעה, הפגת עייפות, כנגד חולשה שיכוך כאבים, טיפול בפצעים בכיבים ועוד. שורש טחון משמש תרופה כנגד שגרון, דלקות מפרדים, מחלות עור ולהפגת כאבים שונים. עלים חלוטים מורידים חום. עלים מיובשים טבולים בשמן המונחים על פצעים פתוחים גורמים לרפויים. חליטת הפרי ידועה כמשתנת, פועלת כנגד כיבים, ממריצה את פעילות בלוטת התריס ומשפרת פעילות קוגניטיבית. במינון גבוה השימוש בחלקי הצמח כחומר מרפא יכול להיות מסוכן. על כן בארץ מותר רק שימוש חיצוני בעלים, ושימוש בשורש טרי או יבש.

תכולת החומרים הפעילים בצמח, הראתה שהמרכיבים העיקריים הם לקטונים סטרואידיים הנקראים בשם כולל withanolides. הם כוללים כמה מרכיבים מהם החומר withaferin

A המצוי בריכוז גבוה בעלים. זהו חומר אנטיביוטי אנטיביוטי משמיד חיידקים, מדכא פטריות פטוגניות והתפתחות של תאים סרטניים. בריכוז גבוה הוא רעיל. קבוצה נוספת של חומרים הם אלקלואידים (תרכובות אורגניות המכילות בסיס חנקני) כמו anaferine, anahygrine, cuscuhygrine, tropane-3-beta-ol ו-withaferin A (שהם גליקוזידים רובם רעילים לאדם וגורמים להמוליזה של כדוריות הדם האדומות). הפעילות הפרמקולוגית של הצמח מיוחסת ברובה לשני הלקטונים הסטרואידיים withaferin A ו-withanolide D. כלל פעילות החומרים המצויים בצמח משמשים ברפואה כיום כנוגדי סטרס, אנטי אוקסידנט, משפרים זכרון ופעילות קוגניטיבית, מגביר פעילות של מערכת החיסון, נוגדי דלקת, מאזנים תהליכים פיזיולוגיים ופועלים כמחקי הורמונים אצל בני אדם. לתכונת רעילות הצמח יש גם שימוש חקלאי. באזורים בהודו משתמשים בצמח להפקת חומר הדברה נגד מזיקים ומחלות התוקפים צמחי תועלת. ברג'סטאן בפנג'אב באזורים אחרים, הצמח מגודל כגידול חקלאי ממנו מפיקים חומר ריסוס פעיל נגד פטריות מזיקות לצמחים.

ספרות:

גרנות י 2014 צמחי הנגב ברפואה האיסלמית הקדומה וברפואה העממית הבודאית. הוצאת אופיר.

פינברון-דותן נ ודנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

פארן מ על עלים, מרכז לצמחי מרפא www.alim.co.il

קריספיל נ 1985 צמחי מרפא, מדריך שדה לצמחי המרפא של א"י. הוצאת דפוס המקור.

שמידע א 2005 צמחי ישראל, המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה.

Mirjalili MH Moyano E Bonfill M Cusido R M et al. 2009 Steroidal Lactones from *Withania somnifera*, an Ancient Plant for Novel Medicine. *Molecules* 14 (7): 2373-2393.

Flora of Pakistan: www.floras.org

Flora of china: www.floras.org

Withania somnifera L. Dunal. Tropicos. Missouri Botanical Garden.

Retrieved 25 Feb 2012

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: אלוני ע 2017 ויתניה משכרת *Withania somnifera* פורחת במעזבות (דצמבר

2017), פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 4.

<https://www.kalanit.org.il/withania-somnifera-12-17>